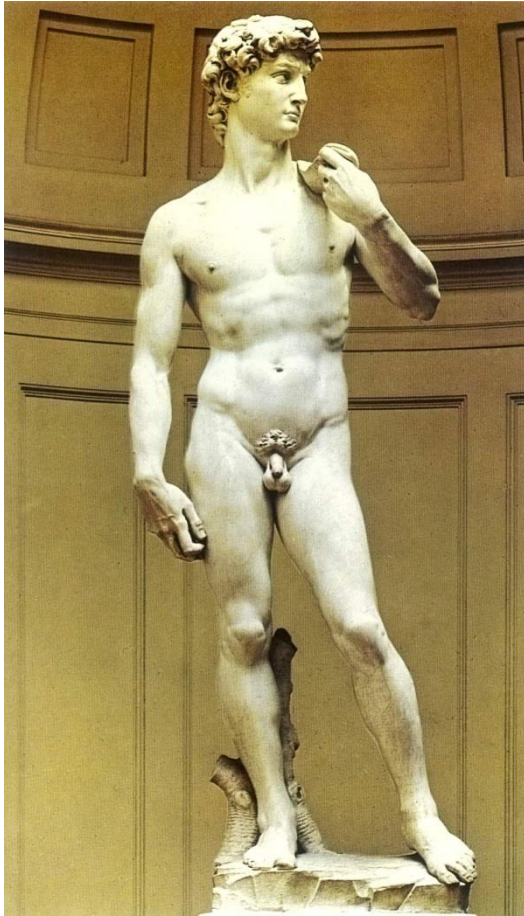

De Renaissance

hierboven “De geboorte van Venus” van Sandro Boticelli, gemaakt in opdracht van Lorenzo De Medici, afmeting: 172,5 cm bij 278,5 cm, tempera op canvas ca. 1483

Renaissance betekent 'wedergeboorte'. In de kunst betekent dit dat de kunst uit de Oudheid opnieuw in de aandacht kwam.

Hiernaast zie je “David” , een beeld van Michelangelo dat hij gemaakt heeft in 1501.

Je ziet dat dit beeld goed overeenkomt met de werkelijkheid.

Deze manier van afbeelden en verbeelden zie je eerder al in de kunst van de Oudheid.

Dit beeld staat in “*contraposto*”, het figuur staat op één been dat het lichaams-gewicht draagt, het andere been is ontspannen waardoor een levendige houding ontstaat.

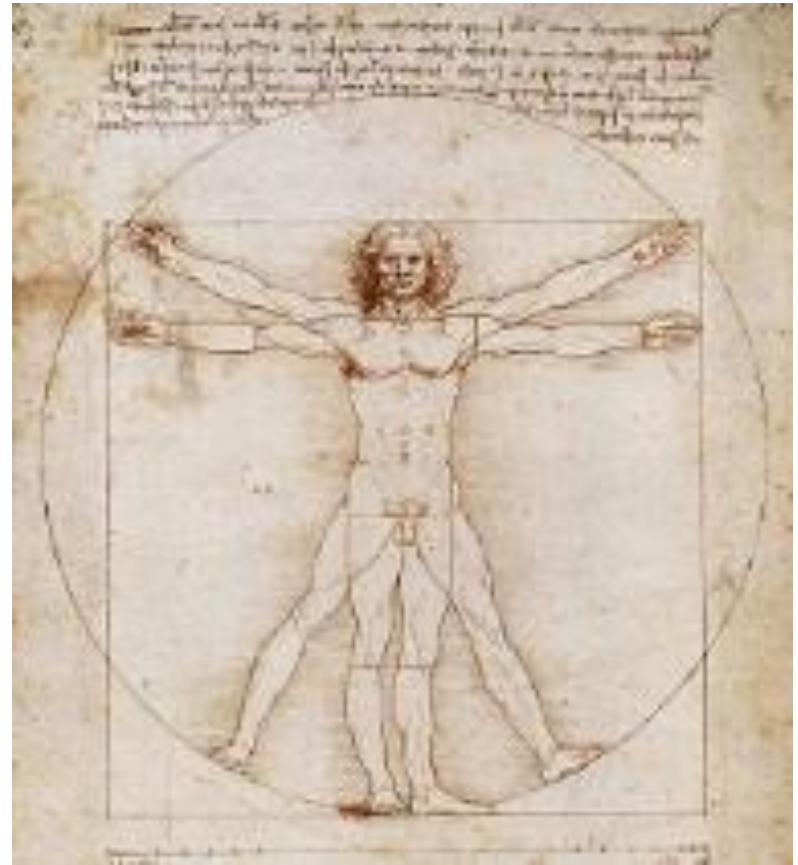
Renaissance: “levensechte” beelden maken

De mens werd opgemeten bij het maken van beelden. Alles moest “kloppen”.

Proportieleer

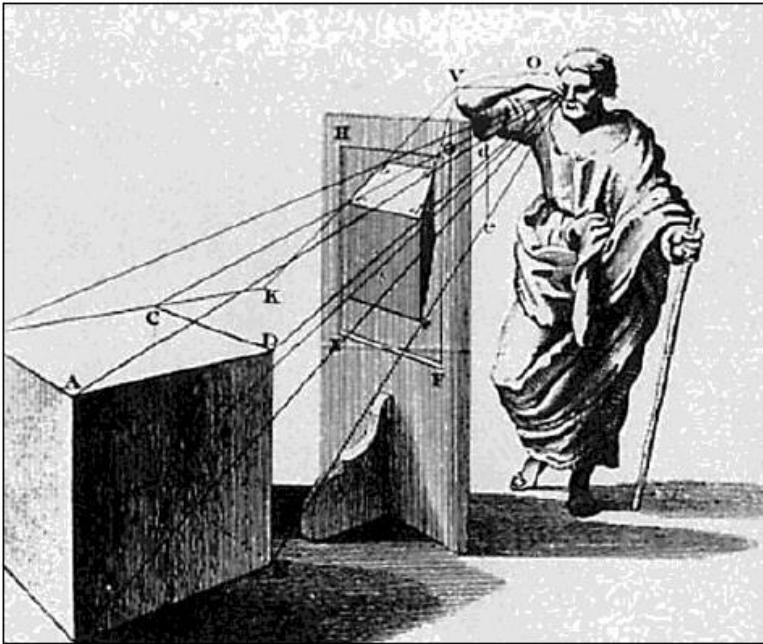
In dit schema laat Leonardo da Vinci de samenhang te laten zien tussen meetkunde en de verhoudingen van het menselijk lichaam (proporties).

“God schiep de volmaakte mens” en dus werd in de Renaissance de mens zo goed en werkelijk mogelijk afgebeeld.

“Het kijken van de mens werd meetbaar.”

Het centraalperspectief met verdwijnpunten bepaalt de werkelijkheid van afbeelden.

<https://www.youtube.com/watch?v=gvzpu0Q9RTU>

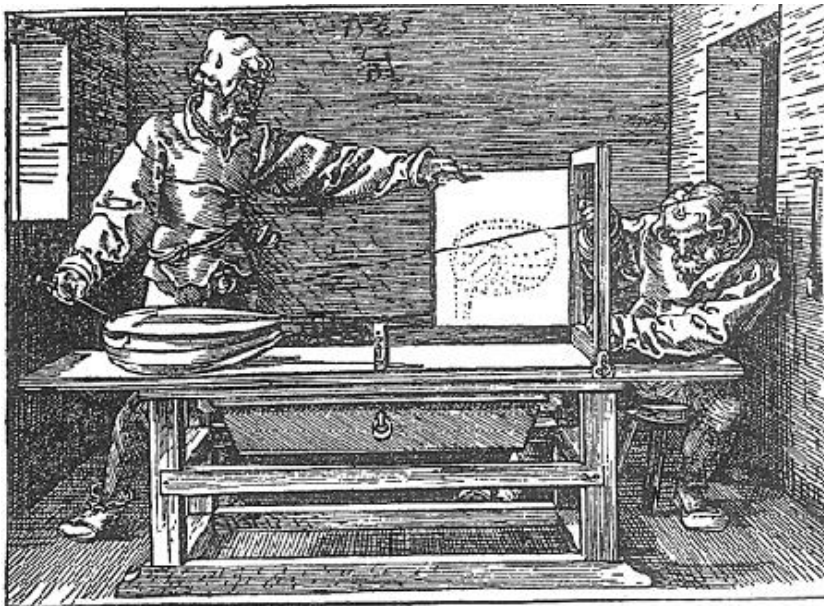
In het filmpje zie je hoe je snel een normale kamer tot een “camera obscura” kunt ombouwen.

Door de uitvinding van de camera obscura werd een theorie ontwikkeld voor het schilderen precies zoals het menselijk oog waarneemt.

Hiernaast zie je een hulpmiddel dat gebruikt werd door kunstenaars. Alberti is de bedenker ervan. Het lijkt alsof je kijkt door een soort raam dat tevens het kader (de rand of lijst) van het schilderij aangeeft.

Ook andere kunstenaars hielden zich met hetzelfde probleem bezig. Zij ontwikkelden allerlei hulpmiddelen om een zuiver perspectief te kunnen tekenen. Hieronder gravures van Albrecht Dürer.

Welke inhoud komen we tegen in de renaissance?

De schilderkunst is (ook) in de renaissance voornamelijk religieus van aard: bijvoorbeeld bijbelverhalen en heiligenlevens;

Nieuwe genres zijn *mythologische**, *allegorische** en historische voorstellingen;

De Griekse en Romeinse Oudheid wordt opnieuw bestudeerd.

De portretkunst bloeit;

Onder invloed van de kunst uit de Oudheid doet het naakt zijn (her-)intrede.

Waarneming en onderzoek als bronnen van kennis leiden tot natuurgetrouwe voorstellingen.

Menselijke uitdrukkingen als angst, haat, trots enz. worden uitgebeeld;

Hoe werd dit zichtbaar gemaakt?

Veel fresco's* en paneelschilderingen* met tempera* maar ook introductie van de olieverf;

ontwikkeling van *lijn-* en *atmosferisch perspectief* *(nog wat gekunsteld gebruikt);

zeer veel aandacht voor de opbouw van de compositie (compositieschema's: driehoek, horizontaal, verticaal; voorkeur voor symmetrie;)

tafereel speelt zich evenwijdig af aan het beeldvlak af (coulissen-achtige opbouw);

ontwikkeling van de kennis van de anatomie;

hernieuwde kennis van de *proportieleer*;

opkomst van nieuwe grafische technieken (gravure, ets)

Hieronder worden de begrippen toegelicht.

“De school van Athene” (1483 – 1520) Rafaël

Een duidelijk voorbeeld van toegepast centraal perspectief in de compositie. Waar denk je staat de toeschouwer?

“Fresco” is een Italiaans woord voor “vers”. In de kunst is het een muur- of plafondschildering waarbij de verf direct op natte kalk-ondergrond wordt aangebracht, zodat zij daarmee, na droging, één geheel vormt. Het werken met verf op verse natte kalk heet schilderen *al fresco* of *in fresco*.

<https://www.youtube.com/watch?v=-prAlz0urTE>

Atmosferisch perspectief

Je ziet dat je hier heel ver weg kunt kijken in het landschap waarbij de achtergrond in lucht en water verdwijnt.

Joachim Patinir en Quinten Massijs, Landschap met de Verzoeking van de Heilige Antonius, ca 1520-1524, olieverf op paneel, 155 X 173 cm. Museum Prado, Madrid.

Merk op dat we dit een landschap noemen waarin personen afgebeeld en niet omgekeerd!

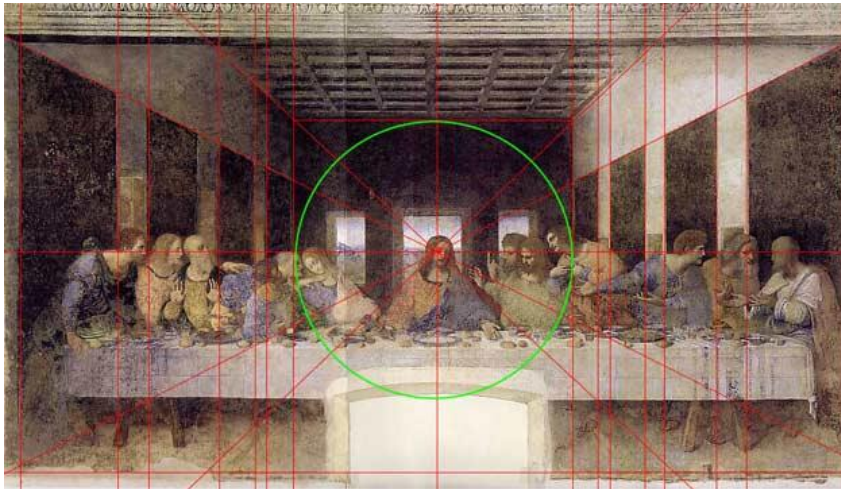
<http://www.henkverveer.nl/serieuze%20Zaken/Beeldende%20kunst%20Patinir.html#11.1>

Voorkeur voor symmetrie in de composities - schilderkunst

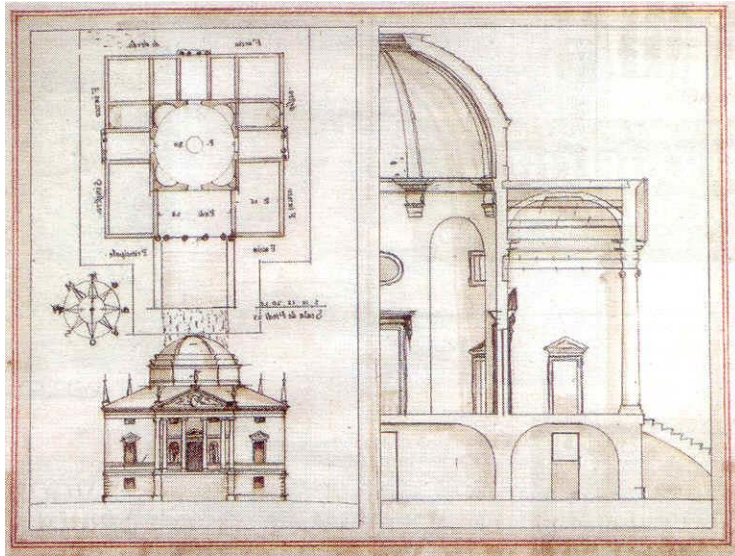
Leonardo da Vinci maakte in zijn werk handig gebruik van perspectief om zo de aandacht van de kijker naar de centrale figuur te leiden. In onderstaande afbeelding zie je de lijnen die da Vinci gebruikte om dat effect te bereiken. Belangrijk om te weten is dat Leonardo eerst die perspectieflijnen heeft geplaatst en pas daarna de invulling heeft bepaald.

Als we kijken naar het snijpunt van de perspectieflijnen, dan zien we dat dit punt in de rechterwenkbrauw van Christus valt.

<https://leon-art-o.wikispaces.com/Wiskunde>

Voorkeur voor symmetrie in de composities - architectuur

Symmetrie tref je in grote mate aan in de bouwkunst van de Renaissance. In de plattegrond, dwarsdoorsnede en aanzichten van Scamozzi's bouwtekeningen is dit goed zichtbaar in zijn villa "Rocca Pisani" gebouwd in opdracht van de familie Pisani in 1574.

Scamozzi was leerling van Palladio. Vergelijk Palladio's Villa Rotonda in de volgende dia.

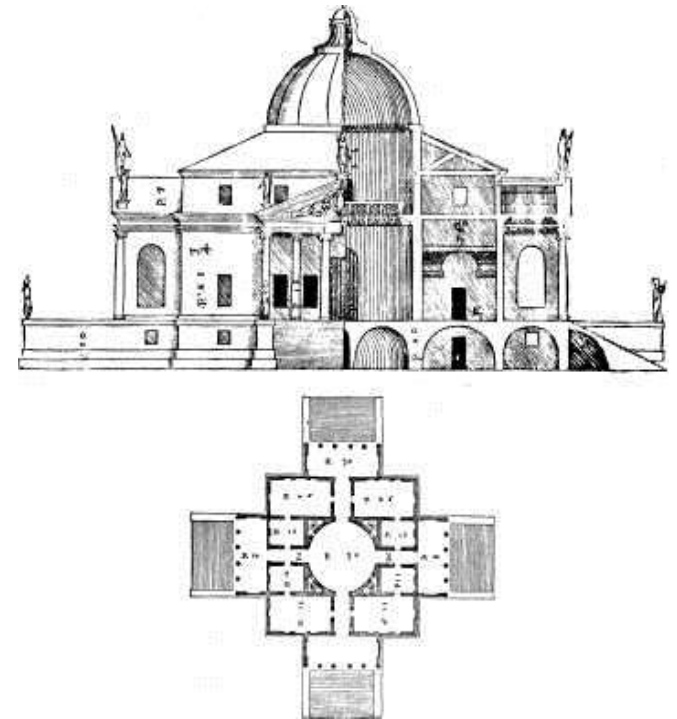

<https://www.architecture.com/image-library/ribapix/image-information/poster/Design-for-Villa-Rocca-Pisani,-Lonigo,-near-Vicenza-plan-and-elevation/posterid/RIBA10835.html>

Andrea Palladio, architect van landhuizen

Villa Rotonda, (Villa Almerico Capra) uit 1566, voltooid in 1571. In deze villa zijn tempel-elementen van de architectuur uit de oudheid gebruikt. Kijk eens naar de symmetrie van de plattegrond.

Tafereel speelt zich evenwijdig aan het beeldvlak af
(coulissen-achtige) opbouw.

Landschap met de brand van Sodom en Gomorra van Joachim Patinir ca. 1520 in museum Boymans van Beuningen Rotterdam.

In dit schilderij zie je dat de kunstenaar diepte gecreeëd heeft door “coulissen” zoals je die in een theater hebt.

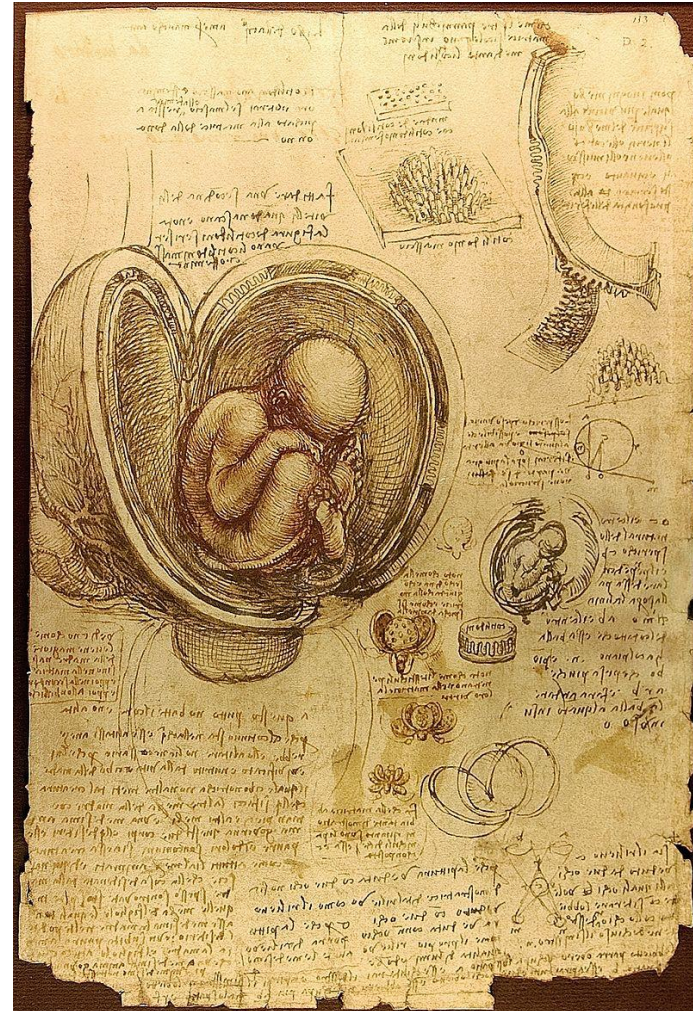
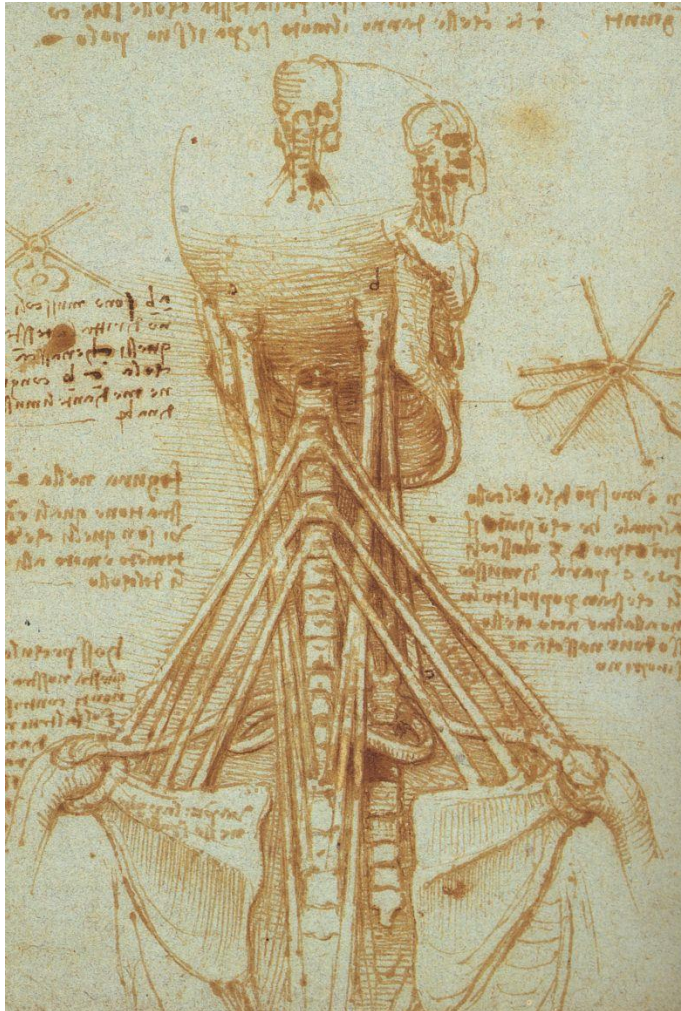
Je kunt in “lagen” ver weg kijken in het landschap alsof het meerdere gordijnen zijn in een theatervoorstelling.

Dit was een manier om “levensechte” landschappen te maken.

Ontwikkeling van de kennis van de anatomie.

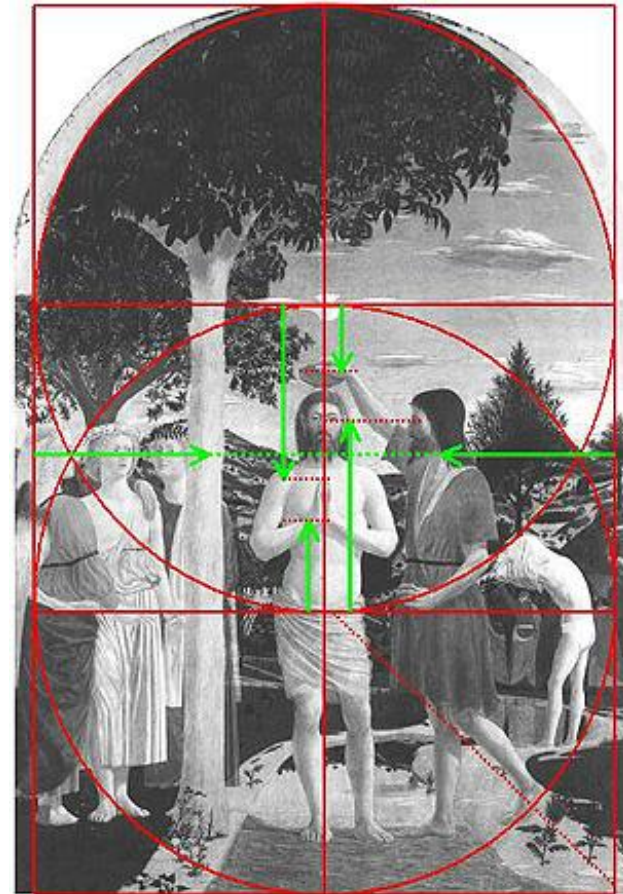
Hieronder twee studies, gemaakt voor Leonardo da Vinci.

Hernieuwde kennis van de proportieer

<http://www.kunst-stof.nl/Hofcultuur/Proportieer.htm>

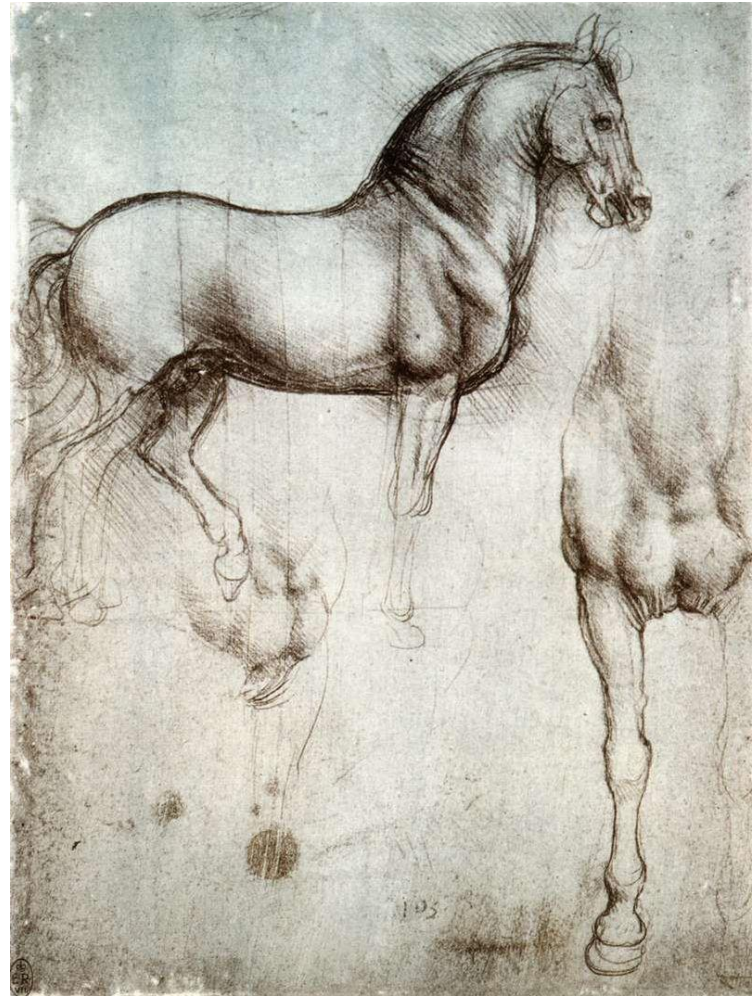
De kunstenaar wordt een “individu”

In de Renaissance was de kunstenaar niet meer anoniem. De kunstenaar probeerde zijn kunstwerk zo realistisch mogelijk te maken door perspectief en verkorting te gebruiken. De inhouden zijn zeer uiteenlopend. Veel kunst heeft nog steeds een religieuze functie maar ...

Nieuw is de kunst die wordt gebruikt om de reputatie en roem van de opdrachtgever te vergroten. Zowel de kunstenaar als de opdrachtgever kregen sociaal-maatschappelijk aanzien. De schilderijen worden gesigneerd = voorzien van een handtekening. Daarvóór was het niet nodig omdat de kunst in dienst stond van de kerk.

Kunst wordt langzamerhand ook een verzamelobject. Er ontstaat handel in de kunst.

Leonardo da Vinci, een veelzijdig “mens-kunstenaar”

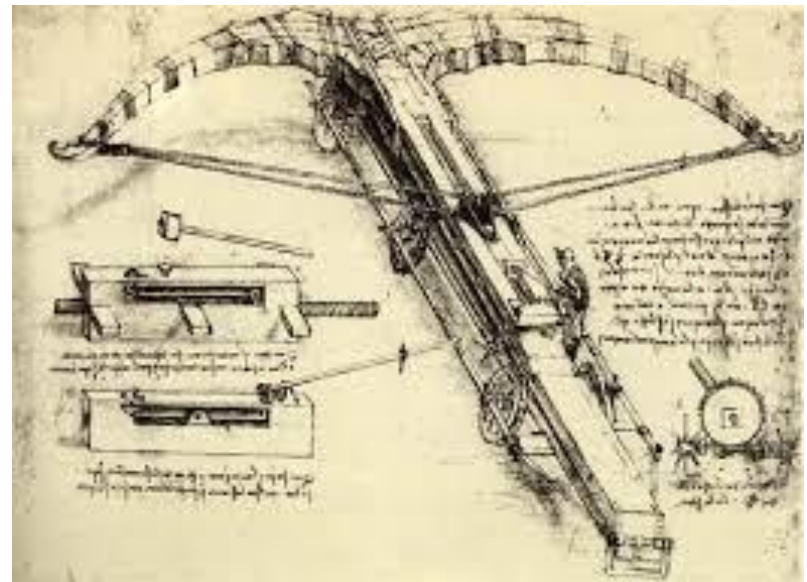
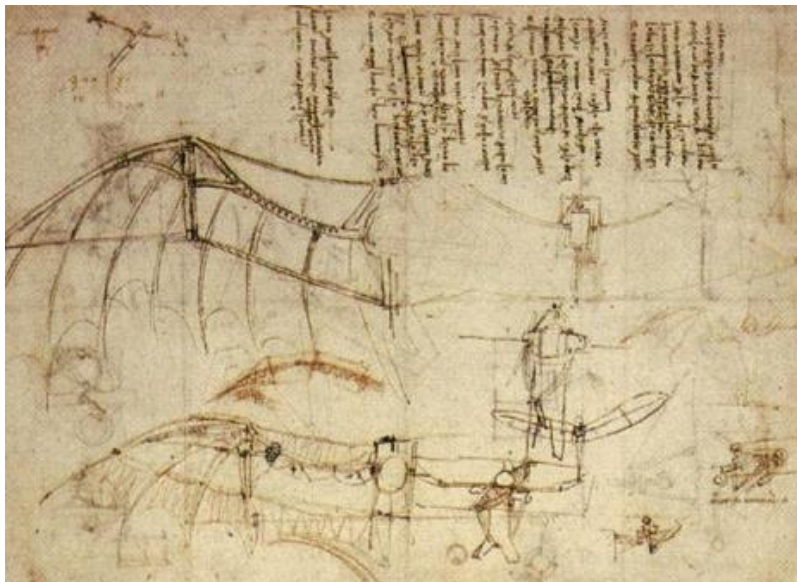

Da Vinci, een kunstenaar als wetenschapper,
onderzoeker, beeldhouwer, schilder...en vooral echte
“humanist”...

Kan een mens vliegen?

Hoe maak je een goede kruisboog als soldaat?

Welke vragen kun je je nog meer stellen als onderzoeker?

Kartografie

<http://www.leonardo-da-vinci-biography.com/leonardo-da-vinci-maps.html>

Links zie je de kaart van de stad Imola, gemaakt in 1502 door Da Vinci...toch niet minder nauwkeurig dan de navigatie op je mobieltje?

Portretten van de familie “De Medici”

De “fotograaf” van de Renaissance bewerkte zijn portretten tot ideale plaatjes. Mona Lisa met een “selfie”, daarnaast leden van de familie De Medici. Er bestond nog geen ‘Photoshop’ maar dat mocht de pret niet drukken! De familieleden lieten zich graag mooi afbeelden.

Google zoekmachine? Nee, Giorgio Vasari!

Een renaissance-kunstenaar die een boek schreef over de kunstgeschiedenis.

De “zoekmachine van de Renaissance” werd gemaakt door “Vasari”.

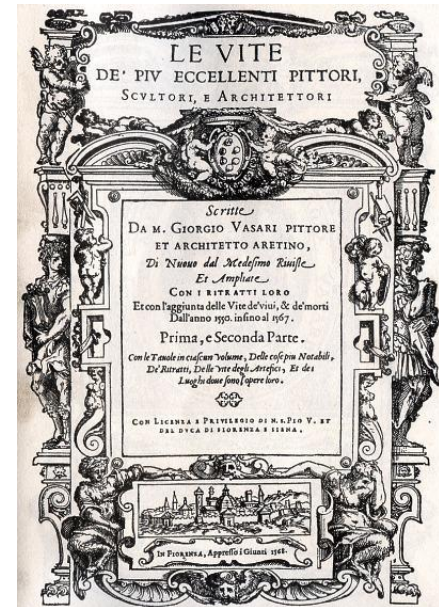
Het boek heet:

“Vite de' più eccellenti architetti, pittori, et scultori italiani, da Cimabue insino a' tempi nostri”

En vertaald heet het:

“De levens van de grootste schilders, beeldhouwers en architecten, van Cimabue tot onze tijd uit 1550 en 1568.”

Bijzonder mag heten dat kunstenaars (als individuen) en hun werk erin werden beschreven.

De renaissance in vier perioden met typische stijlkenmerken

De renaissance kun je indelen in vier perioden:

- Trecento – 14e eeuw
- Vroege renaissance – 1420-1500
- Hoog renaissance - 1500-1530
- Late renaissance – 1530-1580

Trecento = 14^e eeuw (namen: Giotto di Bodone, Fillipo Brunelleschi, Lorenzo Ghiberti, Pisanello...)

Links: “ De bewening van Christus ” 1304-1313, fresco, 231 x 202 cm, in Padua, Capella Scrovegni, werk van “Giotto” (di Bondone) en met rechts: “De intocht van Jezus in Jerusalem 1300 ”.

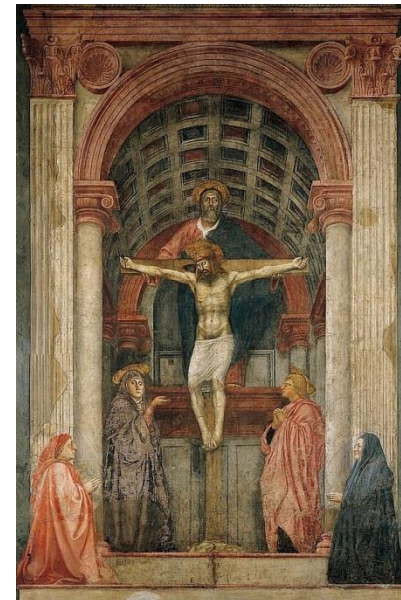

Vroege renaissance ca. 1420 - 1500

Links: Sandro Boticelli, “De Lente”, uit 1477. Het schilderij hangt in zaal 10 van het museum Uffizi in Florence. Het is 203 × 314 cm groot. Het is vrijwel zeker besteld als bruidsgeschenk voor een neef van Lorenzo de Medici 'Il Magnifico' en heeft vervolgens in de slaapkamer van het bruidspaar gehangen. Daarna is het honderden jaren in vergetelheid geraakt, om pas halverwege de 19de eeuw door het grote publiek te worden ontdekt.

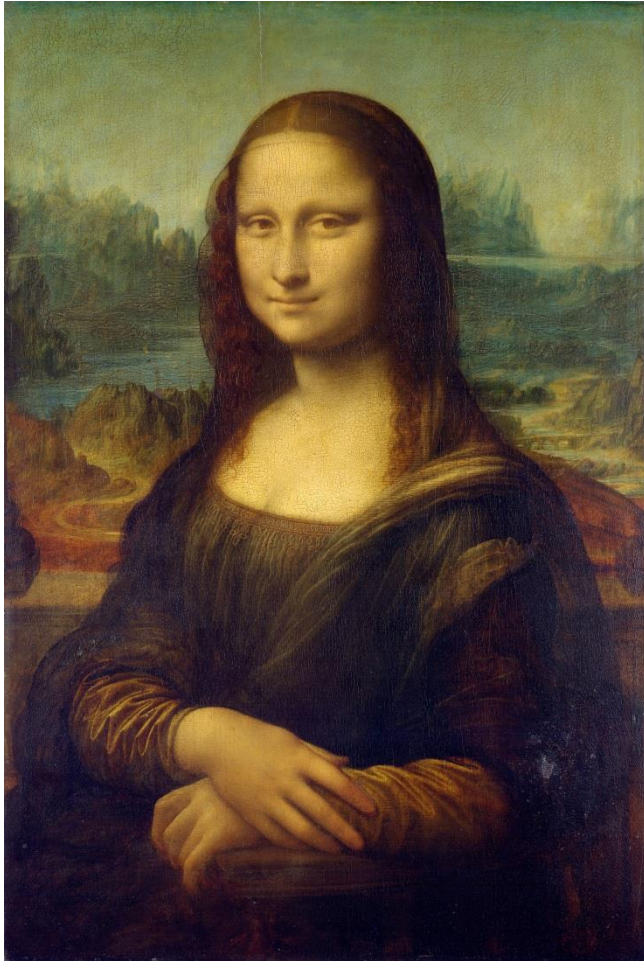
Rechts: Masaccio, Heilige Drie-eenheid, met Maria, de Heilige Johannes en schenkers, ca. 1425-27, fresco, 667 x 317 cm, Santa Maria Novella, Florence.

Hoog-renaissance - 1500-1530

Links: "Mona Lisa" werk van Leonardo da Vinci ca. 1503-1506.

rechts: de Sint Pieter Basiliek in Rome, Bramante en Michelangelo

Laat-renaissance – 1530-1580

“*Portret van Eleonora di Toledo en haar zoon Giovanni*” door Agnolo Brozino. 1545
Galleria degli Uffizi, Florence

Hier zie je een schilderij van een moeder met kind uit een welgestelde familie.

De gezichten zijn gaaf. De kleding is chique en rijk gedecoreerd. Let ook nog eens op de sieraden.

Op de stof van de jurk zie je een mooie glans. Dit beeld is “geidealiseerd”.

Een witte, gave gelaatskleur gaf aan dat je wel geld moest hebben! Je verrichte geen landarbeid.

Sixtijnse kapel, beroemd om de fresco's

Links de buitenkant en rechts en onder fresco's van Michelangelo

Beeldhouwkunst

<http://kunstgeschiedenis.jouwweb.nl/beeldhouwkunst/renaissance1>

- realistische weergave
- mythologie
- vrijstaande beelden
- geïdealiseerd
- anatomisch
- plastisch, plooien,
- natuurlijke lichtval

Het Maniërisme,
de renaissance sluit met het “maniërisme”, de
overgangsfase naar de barok.

- De schilder en biograaf Vasari gebruikt “maniera” in zijn boek “De Levens” (1550) als 'stijl’.
- Iemands “maniera” is zijn persoonlijke artistieke stijl, zijn kenmerk, maar tegelijkertijd betekent het ook stijl in de zin van gratie en elegantie.

Afbeelding rechts: Pontormo, “De Graflegging van Christus”, je ziet hier dat de vormen bewust gestileerd zijn.

Opdracht “gekken, dwazen, mooie- en rotkoppen”

In de renaissance liet de elite zich graag voornaam en vooral mooi afbeelden. “Een mooie kop is in het voordeel.” Het zegt echter niets over je innerlijk. Bekijk het filmpje van de heer Henk van Os waarin hij het schilderij van Jeroen Bosch “Christus draagt het kruis” uit 1520 beschrijft.

Stel je de vraag: hoe ervaren ik mooie en lelijke gezichten? Wat doet het met mij als ik mensen tegenkom die ernstige schade hebben aan hun gezicht na een heftige brand? Wat als ze zo geboren zijn? Wat zegt het over mij en wat over die ander?

https://hethooghuisblbbl.itslearning.com/main.aspx?TextURL=%2fEntreeRedirect.aspx%3frid%3d_HteUKZ8uXAJyU-1kurOw

Werkwijze opdracht “gekken, dwazen, mooie- en rotkoppen”

voorbereiding

Teken op papier 25 X 30 cm , schetsmatig, een aantal contouren van gezichten. Je hebt geleerd dat je die in een aantal aanzichten kunt tekenen: en profil, en face , drie kwart enz.. Kijk gericht naar het werk van de Amerikaanse fotograaf Man Ray. Hij loopt met zijn camera a.h.w. om een model heen en maakt er vervolgens detailopnames van. Bij het ontwikkelen en afdrukken zorgde hij voor abstractie.

uitwerking

Maak een aantal sjablonen uit karton van gezichtsdelten zoals een contour, ogen, oren, nek, haren/kapsels.

Je gaat op een vel papier van 25 X 30 cm een aantal gezichten “samenstellen” uit de losse onderdelen/sjablonen.

Je kunt de sjablonen uiteraard een aantal keren gebruiken. Je mag de positie van de ogen en oren enz. in het gezicht zelf bepalen. Je kunt bijvoorbeeld ook meer ogen tekenen in een gezicht.

Werk met een potlood HB en zorg voor mooie zachte schaduwen zodat het echt kan lijken. Veel plezier!

Opdracht muurschildering “Eigen huis en tuin”

Voor het programma “Eigen huis en tuin” is een prijsvraag uitgeschreven.

Je hebt de opdracht gekregen om in een villa een wandschildering te maken.

Het thema is bepaald: laat de ruimte groter lijken door een wandschildering.

De makers van het programma hebben verder als eis gesteld: “klassieke voorstellingen”.

Werkwijze opdracht muurschildering “Eigen huis en tuin”

voorbereiding

Maak een schildering op maat voor een muur van de villa.

Je mag het volgende ontwerpen:

*Een zuilengalerij of
Een landschap.*

Kijk aandachtig naar de manier waarop de kunstenaars in de renaissance dat voor elkaar kregen: centraalperspectief, verdwijnpunten, atmosferisch perspectief.

De afmetingen van de muur zijn: 6 meter breed en 2.40 meter hoog. Werk op schaal.

uitwerking

Op een groot vel papier 50 X 32,5 cm maak je een levensechte schildering.

Zorg ervoor dat je op schaal werkt. Welke verhouding gebruik je als je op 50 X 32,5 cm werkt? Je mag eventueel een raster van hokjes tekenen zoals Dürer en Alberti dat deden als hulpmiddel.

Schets met potlood het landschap of de zuilengalerij.

Schilder alles in met dunne waterverf.

Veel plezier!

Begrippen

abstractie

vormen vereenvoudigen

atmosferisch perspectief

is een schildertechniek waar vooral door het gebruik van kleurtinten een indruk van diepte in het schilderij kan worden gebracht. Het is gebaseerd op waarnemingen in de buitenlucht, die door schilders worden toegepast om het gewenste effect te bereiken.

allegorie

een symbolische voorstelling waarbij een idee of begrip (bijvoorbeeld deugd en ondeugd) wordt verbeeld door één of meer personen en concrete zaken.

camera obscura

Een verduisterde ruimte waarbij in één van de wanden een gaatje is aangebracht waardoor licht naar binnen valt. Het hierdoor binnenvallende licht werpt een afbeelding van de buitenwereld op de tegenoverliggende muur, op zijn kop geprojecteerd

centraalperspectief

De centrale perspectief of de centrale projectie is een vorm van *perspectief* waarbij dat wat gezien wordt, op een plat vlak wordt uitgebeeld *vanuit het standpunt van het oog van de waarnemer*.

contraposto

Bij een beeld staat het figuur op één been dat het lichaamsgewicht draagt, het andere been is ontspannen waardoor een levendige houding ontstaat.

gravure

Afbeelding die in een metalen plaat is gekrast met een scherp voorwerp.

harmonie

In evenwicht met elkaar.

humanisme

Elke vorm van kennis die gebaseerd is in de veertiende tot de zestiende eeuw op de voorbeelden uit de cultuur van klassieke Oudheid

idealiseren

Mooier maken of afbeelden dan de werkelijkheid.

mythologie

Verhalen uit de Oudheid waarin goden een rol spelen

plastisch

Beweeglijke vormen.

proportieleer

De maatvoering en harmonie binnen een beeld/schilderij

renaissance- wedergeboorte, het opnieuw aandacht hebben voor de kunstuitingen uit de Oudheid

signeren

Een schilder of beeldhouwer die zijn handtekening zet op zijn kunstwerk om aan te geven dat hij de maker ervan is.

stileren

Door te vereenvoudigen vormen mooier maken.

tempera